

В Інституті літератури

СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВОГО ЦЕНТРУ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА

28 листопада 2017 р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України відбулась офіційна презентація *Наукового центру дослідження проблематики українського шістдесятництва* (керівник – доктор філологічних наук Л. Тарнашинська, секретар-координатор – кандидат філологічних наук Т. Михайлова), а також перша започаткована Центром відкрита дискусія про перспективи подальших студій цього непересічного культурно-мистецького явища. У заході взяли участь як митці-шістдесятники, так і науковці-дослідники шістдесятництва, зокрема директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ акад. М. Жулинський, письменник І. Драч, літературознавці Л. Тарнашинська, Ю. Ковалів, А. Ткаченко, Г. Клочек, Т. Мейзерська, М. Сулима, Л. Скупейко, Л. Мороз, Т. Головань, С. Луцій, Н. Єржиківська, мистецтвознавець і художник В. Перевальський, директор Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя Н. Онищенко та ін. Серед присутніх були також сестра відомого композитора Оксана Івасюк (Київський університет ім. Б. Грінченка) та завідувач секретаріату Комітету з питань культури і духовності у Верховній Раді України Н. Колесніченко-Братунь. Організатором і модератором заходу була Л. Тарнашинська.

Розпочав дискусію директор Інституту літератури, член Наукової ради Центру акад. М. Жулинський, який наголосив на актуальності літературно-мистецького діалогу сучасників і митців-шістдесятників у контексті осягнення ідеалів духовної свободи й цінності особистості в умовах “заблокованої культури”. З перспективними напрямками розвитку Наукового центру ознайомила присутніх його керівник Л. Тарнашинська. Зокрема, вона наголосила на важливості укладення комплексного словника-довідника українського шістдесятництва, проведення щорічних конференцій із цієї тематики та заснування приуроченої цьому мистецькому поколінню премії для молодих учених. Також заохотила колег узяти участь в анкетуванні-опитуванні про актуальні вектори майбутніх комплексних студій творчості шістдесятників. У контексті презентації Наукового центру дослідження проблематики українського шістдесятництва Т. Головань (Інститут літератури) ознайомив учасників заходу з новим науковим виданням – нещодавно опублікованим другим томом академічної антології “Українська літературна критика ХХ століття” (наук. редактор В. Дончик, упорядники та автори приміток Т. Головань і Н. Єржиківська). Багатогранний (філософський, кінематографічний, живописний і літературознавчий) світ українського шістдесятництва розкрив у своїй промові поет І. Драч, наголосивши на необхідності створення ґрунтовної енциклопедії з цієї тематики.

Актуальної риторичної заостреності надав дискусії виступ професора Київського національного університету ім. Т. Шевченка Ю. Коваліва, який провів чіткі паралелі між духовною ситуацією в Україні на початку 1960-х років і сучасністю, афористично резюмувавши, що “шлях до свободи викладений книгами” і жертвовою посвятою свідомих особистостей. Насамкінець учений подарував Центру дві книжки, з-поміж яких – опублікована у 1960-ті роки збірка творів молодих митців. Продовжив розпочатий мистецький діалог чл.-кор. Національної академії мистецтв України В. Перевальський, який наголосив на цілісності української культури й необхідності комплексного аналізу естетичної палітри шістдесятництва, зокрема його літературних, малярських і музичних виявів. Учений також повідомив про науково-практичну конференцію “Мистецтво шістдесятників. Традиції і новаторство”, що відбулася 30 листопада 2017 р. у приміщенні Музею шістдесятництва за підтримки Академії мистецтв.

Доповіть про потребу глибокого аналізу не тільки світоглядних, а й поетико-стильових аспектів художньої творчості митців-шістдесятників, зокрема самобутньої метафоричної образності, виголосив професор КНУ А. Ткаченко, побудувавши свій виступ у формі усних відповідей на запитання запропонованої Центром анкети. Розпочату тему підтримав ректор Центральноукраїнського державного педагогічного університету (м. Кропивницький) професор Г. Клочек, наголосивши на необхідності популяризації творчих ідеалів шістдесятників і

живого, цікавого літературознавчого висвітлення цього покоління, не звуженого стандартними схемами й термінологією дисертаційних канонів. Думку вченого підтримала професор Київського національного лінгвістичного університету *Т. Мейзерська*, указавши, що творчість митців-шістдесятників, як і творчість І. Я. Франка, може становити своєрідну точку відліку, бути окремим плацдармом для філософських, історичних, літературо- і мистецтвознавчих студій, однак під час комплексного дослідження цього явища необхідно чітко враховувати два аспекти – історико-культурний та естетичний. Про незмінність і актуальність ідеалів шістдесятництва говорила у своїй доповіді *Н. Дзьомба* (Чорноморський національний університет ім. Петра Могили), вдало доповнивши скарбницю майбутніх напрямків наукових студій ідеєю вивчення журналістики 1960-х.

Творчу атмосферу дискусії збагатив виступ директора Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя *Н. Онищенко*, яка згадала колоритні кіносторінки, присвячені попередній героїчно-трагічній епосі, і наголосила на необхідності розширення аудиторії й географічного діапазону майбутньої діяльності новоствореного Центру, аби не лише науковці, а й студенти з Києва та інших міст могли почути з перших уст правду про цих світлих лицарів духу. Слово заступника директора з наукової роботи Інституту літератури чл.-кор. НАНУ *М. Сулими* спонукало присутніх замислитися над вагомими завданнями майбутньої наукової діяльності Центру, зокрема над питаннями, кого вважати шістдесятниками і які критерії для цього обрати, як виважено й об'єктивно висвітлити взаємини між колегами по перу, митцями та їхніми дітьми, а також, як репрезентувати здобутки проведених досліджень. Щодо останнього, Микола Матвійович висловив думку про доцільність публікації наукового щорічника, присвяченого тематиці шістдесятництва. Перспективні ідеї про наукові напрямки майбутніх студій висловили професор КНУ *Ю. Ковалів*, який запропонував дослідити тему “Шістдесятники та Інститут літератури”, а також співробітники Інституту *Н. Єржиківська* (“Гумор шістдесятників”) та *С. Луцкій* (“Шістдесятники і Нью-Йоркська група”). Вагому пропозицію вніс також головний редактор науково-теоретичного журналу “Слово і Час” *Л. Скупейко*, наголосивши на важливості створення окремого інтернет-ресурсу, присвяченого шістдесятництву, та необхідності ґрунтовного опрацювання джерелознавчої бази – виявлення й публікування архівів і невідомих творів шістдесятників.

Плідний науково-творчий вечір підсумував виступ *Л. Тарнашинської*, яка в завершальному слові лаконічно підбила підсумки проведеної наукової дискусії, подякувала присутнім за участь і запросила всіх небайдужих долучатися до анкетування-опитування, а згодом – до науково-пошукової й організаційної роботи Центру.

Наступним кроком діяльності Центру став *міжнародний круглий стіл “Творчість Василя Стуса і сучасність”*. Присвячений 80-літтю від дня народження поета, він відбувся 16 січня 2018 р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. До участі в ньому були запрошені дослідники як з України, так і з-за кордону (Австралія, Великобританія) – переважно молоді вчені-стусознавці. До організації заходу та його технічного забезпечення активно долучився також співробітник відділу шевченкознавства *Д. Єсіпенко*.

Розпочав круглий стіл директор Інституту літератури акад. *М. Жулинський*, який наголосив на особливій місії Інституту у пропагуванні й популяризації творчості Василя Стуса – талановитого аспіранта цього наукового закладу й відважного борця за свободу духу, слова, України. Власне, сила духу, зазначив доповідач, – це та незмінна вертикаль, на якій ґрунтується стоїчна потуга творчості митця, який, дивлячись у вічі смерті, вірив у “нове народження” й “переможне повернення” до отчого краю: “...Ми ще повернемося, обов'язково повернемося, бодай – ногами вперед, але: не мертві, але: не переможені, але: безсмертні”... Вагому роль у цьому “поверненні” творчості поета до сучасників відіграв, власне, Інститут літератури, зокрема відділ рукописних фондів і текстології, який упорядкував і видав “Твори у чотирьох томах і шести книгах” Василя Стуса (1994 – 1999 рр.). За словами *Л. Тарнашинської*, спричинився до цього й сам Микола Григорович, який наприкінці 1980-х років одним із перших почав пропагувати творчість Василя Стуса на сторінках “Літературної України” в рубриці “Сторінки призабутої спадщини”.

Живий струм у злагожене річище наукової бесіди вніс виступ побратима Василя Стуса дисидента-правозахисника *В. Овсієнка*, який у 1975 – 1976 рр. був із поетом у Мордовських таборах, а в 1980-х роках – на засланні на Уралі, зокрема у 1984 р. кілька місяців сидів в одній камері з В. Стусом. Шанований гість цитував поезії Стуса, наводив малознані факти з його біографії, з-поміж яких – історію пермського зошита (рукописної збірки “Птах душі”, до якої ввійшло близько сотні віршів, написаних верлібром, із яких уціпіли й дійшли до наших днів тільки п'ять чи шість). Наприкінці виступу доповідач ознайомив присутніх із двотомником “Світло людей”, до якого ввійшли також спогади-написи автора про Василя Стуса.



Микола Жулинський, Людмила Тарнашинська, Іван Драч

Неординарний і багатогранний образ поета окреслили й наукові доповіді учасників круглого столу – стусознавців-дослідників із України та з-за кордону. Розпочав серію цих виступів викладач україністики Центру Миколи Зерова Університету Монаша в Мельбурні (Австралія) PhD *Алессандро Акіллі*. У доповіді “Ще раз про інтертекстуальність Стусової поезії...” він проаналізував мотив граніту у двох віршах зі збірки “Dichtenzeit” (“Час творчості”) Василя Стуса – “Рушай убік...” і “Така пустеля моря і пісків...”. Розкривши антитетичність і смислову полівалентність культурологічного образу граніту в ліриці поета, доповідач окреслив літературну спадкоємність та ідейну суголосність осмислення цього мотиву Василем Стусом та українськими (І. Франко, В. Свідзинський) і зарубіжними авторами (М. Цветаєва, Б. Пастернак, О. Мандельштам, Р. М. Рільке, Й. В. Гете). Обраний ракурс аналізу виявився доволі продуктивним, оскільки дав змогу промовисто і стисло висвітлити творчість митця у світовому літературному контексті.

С. Цікавий (Донецький національний університет ім. В. Стуса, Вінниця) виголосив доповідь “Специфіка просторових рамок у прозі Василя Стуса”. Обравши об’єктом студій белетристику письменника, він проаналізував її крізь призму геопоетики, виокремивши основні прийоми текстуалізації художнього простору у творах “Подорож до Щастівська”, “Дзвінок”, “Хуга” та ін. Розглянувши такі локуси, як кімната, будинок, шахта, балка, лабіринт і специфіку їхнього функціонування в текстах, С. Цікавий підсумував, що простір у прозі В. Стуса зазвичай тематизований (репрезентує чітку відмінність буття буденного і буття граничного), фокалізований і вміло деталізований. Висвітленню прозового доробку письменника крізь призму порівняльного аналізу була присвячена й доповідь “Проза Василя Стуса та Франца Кафки: компаративне прочитання”, виголошена *Т. Михайловою* (Інститут літератури). Аналізуючи повість “Подорож до Щастівська” і новелу “Дзвінок” В. Стуса та романи Ф. Кафки (“Процес”, “Замок”), дослідниця навела цікаві факти суголосності художніх світів митців, зокрема звернула увагу на автобіографічність, езистенціалістську загостреність і гуманістичну спрямованість їхньої прози.

Поетичну грань Стусового таланту в контексті презумпції багатовимірності його творчості репрезентував *Б. Токарський*, аспірант кафедри славистики Кембриджського університету (Великобританія). Він запропонував слухачам доповідь “До проблеми ставання собою у “Палімпсестах” Василя Стуса”. Обравши об’єктом аналізу вірш “У темінь сну занурюється

шлях...”, дослідник запропонував нову парадигму прочитання Стусової поезії в річищі концептуального аналізу, зосередивши увагу на постійному балансуванні в художній свідомості митця антитетичних образів прапервнів (як чогось сталого, незмінного, архаїчного) і шляху (як динаміки, руху, ставання), що в підсумку виявляє органічну співмірність Василя Стуса із часом, у якому він жив. Цілісність і багатогранність образу митця висвітлила Г. Колодкевич (Київський міжнародний університет). Обрана дослідницею тема – “Конструювання образу Василя Стуса сучасним українським мистецтвом та масовою культурою” – актуалізувала широкий культурологічний контекст: літературу, ЗМІ, малярство, скульптуру, кінематографію, а також різні грані розуміння постаті поета – від несприйняття (в радянський час) до міфологізації (асоціювання з Шевченком, Христом у сучасності), від сакралізації (як на полотні В. Зарецького “Стус-орач”) до гротескно-плакатної модернізації (як на рисунку Ю. Журавля “Стус” у календарі “Знай наших”) та ін. Об’єктом аналізу дослідниці стали також вистави, присвячені В. Стусу (“Палімпсест”, “Іду за край”, “Орфей у пеклі”), музично-літературний проект “Стусове коло” та фільм-трилогія “Просвітлої дороги свічка чорна”. Як підсумок, доповідачка зауважила, що образ митця кожен бачить по-своєму, відповідно до власного внутрішнього світу. Разом із тим сам він – надскладний, упізнаваний і невпізнаний, одночасно близький і герметично закритий.

Осмісленню небуденної постаті Василя Стуса в українському малярстві був присвячений виступ художниці, співробітниці Національного музею літератури України Н. Кучер, яка висвітлила цікаві сторінки товариських і творчих взаємин В. Стуса та В. Зарецького й А. Горської, зокрема проаналізувала історію і художню специфіку трьох створених В. Зарецьким портретів В. Стуса. Доповідачка наголосила на небуденному сприйнятті сучасниками постаті поета, який вражав присутніх рівнем інтелекту та силою особистості, що відображають полотна живописців.

Завершила круглий стіл керівник Центру й модератор заходу Л. Тарнашинська, яка наголосила, що Василь Стус постійно перебував на межі між етикою й естетикою, тому рецепція його постаті надзвичайно різнопланова. Обравши шлях “свідомого самоспалення”, митець став “персонажем всесвітньої драми духу” (С. Кримський), що перемагає тлін і крах небуття. Водночас феномен долі породив феномен особистості, що яскраво засвідчила сьогоднішня конструктивна й багатоаспектна розмова. Підсумком круглого столу стало підписання колективного листа-звернення до мера Києва В. Кличка із проханням установити пам’ятник Василю Стусу навпроти Інституту літератури на вул. Грушевського, 1.

Згаданим заходам новоствореного Центру передувало ініційоване його керівником проведення спільно з Центром гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського держуніверситету ім. М. Гоголя II Кошелівецьких читань до 110-річчя від дня народження відомого літературознавця (Ніжин, 18 жовтня 2017 р.). Із доповідями на цьому зібранні виступили науковці Інституту літератури Л. Тарнашинська, П. Михед, С. Луцій та Н. Єржиківська, котра як одна з упорядників та авторів приміток і коментарів презентувала учасникам читань і студентам другий том двотомної антології “Українська літературна критика” – “Літературні дискусії другої половини ХХ століття”, де в розділі “Дискусії довкола шістдесятників” вміщено статтю І. Кошелівця “Шістдесятники” (уперше надрукована в книжці “Сучасна література в УРСР” (Мюнхен: Пролог, 1964).

Отже, усі заходи об’єднали широке коло науковців не лише з Інституту літератури та м. Києва, а й з інших наукових установ і міст України та світу, що свідчить про актуальність, перспективність і непересічну вагомість для сучасності ідейно-ціннісного спадку шістдесятників.

Юлія Григорчук
м. Київ

Отримано 19 січня 2018 р.

